

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Marka Szkolnikowskiego
pt. *Performatywny wymiar sportu. Mediatyzacja, narracje i społeczne oddziaływanie*
wydarzeń sportowych

Ocena ogólna rozprawy doktorskiej

Dysertacja wpisuje się zarówno swą zawartością, jak i przyjętymi założeniami metodologicznymi w zakres problematyki dynamicznych przemian zachodzących w sferze sportu, który potraktowany został jako zjawisko wieloaspektowe – społeczne, kulturowe, medialne, tożsamościowe i polityczne. Usytuowanie rozprawy w obszarze dyscypliny nauk o komunikacji społecznej i mediach jest w pełni uzasadnione, gdyż to właśnie w tej perspektywie sport ujawnia swój performatywny wymiar, a procesy jego mediatyzacji oraz powiązane z nimi narracje medialne stają się kluczowe dla rozumienia jego społecznego znaczenia.

Główny problem badawczy został sformułowany w postaci pytania: w jaki sposób performatywny wymiar sportu, procesy jego mediatyzacji oraz narracje medialne wzajemnie się przenikają i współkonstruują społeczne znaczenia oraz oddziaływanie wydarzeń sportowych – ze szczególnym uwzględnieniem polskich doświadczeń z lat 1945–2023.

Wybór tej problematyki należy uznać za trafny i aktualny, a także istotny dla dalszego rozwoju refleksji nad mediami i komunikacją społeczną. Jej aktualność wynika z rosnącej roli sportu jako zjawiska nie tylko kulturowego i społecznego, lecz także medialnego poprzez konstruowanie dyskursów medialnych oddziałujących na zachowania i emocje społeczne. Media – jako pośrednicy w konstruowaniu rzeczywistości sportowej – odgrywają kluczową rolę w nadawaniu sensu określonym wydarzeniom, postaciom oraz symbolom, jednocześnie wpływając na ich społeczne postrzeganie i funkcjonowanie. Rozprawa charakteryzuje się rzetelnym zarysem teoretyczno-definicyjnym, dobrze dobranym instrumentarium badawczym oraz osadzeniem w jakościowym paradygmacie badawczym, który umożliwił dogłębną interpretację analizowanych zjawisk. Dysertacja stanowi wartościowy poznawczo i merytorycznie wkład w dyscyplinę nauk o komunikacji społecznej i mediach, w szczególności w obszarze badań nad mediatyzacją różnych sfer życia społecznego, w tym przenikania logiki mediów do świata sportu.

Ocena merytoryczna rozprawy

1. Struktura i zawartość treściowa rozprawy

Recenzowana rozprawa jest dobrze ustrukturyzowana i składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów, z których pierwsze trzy są teoretyczne, kolejne stanowią część analityczno-interpretacyjną. Pozostałe elementy składowe to zakończenie i zróżnicowana bibliografia obejmująca wywiady źródłowe, monografie, książki i rozdziały, artykuły w czasopismach naukowych, inne źródła: archiwalia, dokumenty, źródła internetowe i prasowe. Rozprawa w całości liczy 318 stron. Spójna struktura pracy pozwala na logiczne śledzenie przebiegu realizacji projektu badawczego od części wprowadzającej, ustaleń teoretycznych, przez metodologię do wniosków końcowych.

Rozdział pierwszy - *Sport a klasyczne teorie i modele komunikacyjno-medialne* stanowi solidnie skonstruowaną podstawę teoretyczną rozprawy opartą na klasycznych teoriach i modelach komunikacyjno-medialnych (nadrzędnej teorii mediatyzacji, teorii *mega-events* Maurice'a Roche'a, teorii *media event* Elihu Katza i Daniela Dayana, teorii aktora-sieci Bruna Latoura, teorii *agenda-setting* Maxwella McCombsa i Donalda Shawa, interakcjonizmie George'a Meada i Ervinga Goffmana, modelu wspólnoty doświadczeń Wilbura Schramma). Doktorant wykazuje się bardzo dobrą znajomością literatury źródłowej i łączy poszczególne koncepcje z projektem badań empirycznych. Na uwagę zasługuje wyłonienie kluczowych elementów poszczególnych teorii do analiz własnych, m.in.: warunków konstytuujących wydarzenie medialne, kategorii konkursów, konkwest i koronacji, spektakularności oraz globalnego charakteru mega-events, a także sportu jako efektu negocjacji wielu aktorów. Trafnie dobrane konteksty (igrzyska olimpijskie, pandemia, Euro 2012) potwierdzają, że media pełnią funkcję głównego filtra, przez który odbierane są współczesne wydarzenia sportowe. Na pozytywną ocenę zasługuje omówienie trzech nurtów interakcjonizmu – symbolicznego, dramaturgicznego oraz etnometodologicznego i osadzenie ich w kontekście sportu poprzez dobrane przykłady (m.in. stroje, rytuały boiskowe, hymn, medale, role kibiców, decyzje sędziowskie). Równie pozytywnie ocenić należy fragment poświęcony teorii mediatyzacji. Autor rozpoczyna od przedstawienia ogólnych założeń i klasycznych definicji tego nurtu, a następnie przechodzi do jego zastosowania w obszarze sportu. Nie ogranicza się do jednej definicji, lecz zestawia różne ujęcia – ontologiczne, socjologiczne i technologiczne – co pozwala na wieloaspektowe ujęcie problematyki. Wprowadzenie perspektywy historycznej i ewolucyjnej, zwłaszcza poprzez wskazanie fal mediatyzacji, stanowi wartościowe uporządkowanie zmian w relacjach między mediami a sportem i wzmacnia analityczny charakter opracowania.

Rozdział drugi - *Obszary przenikania logiki mediów do świata sportu* stanowi kontynuację rozważań nad teorią mediatyzacji i koncentruje się na wpływie logiki medialnej na ekonomiczne funkcjonowanie oraz społeczny odbiór sportu. W części wstępnej Doktorant szeroko zarysowuje proces współzależności sportu i mediów – od XVIII wieku po czasy współczesne – z naciskiem na ewolucję technologii i rolę dziennikarzy. Fragment ten ma charakter nieco encyklopedyczny i interdyscyplinarny, łącząc perspektywę nauk o komunikacji, medioznawstwa, historii, socjologii oraz kulturoznawstwa. Na szczególne podkreślenie zasługuje część rozdziału ukazująca fenomen widowiskowości sportu w połączeniu z trendami rynkowymi. Autor zestawia historyczne i współczesne rekordy oglądalności z precyzyjnymi danymi telemetrycznymi zarówno z Polski, jak i ze świata. W tej części wyraźnie wybrzmiewa ekonomiczny wymiar sportu: kwestie związane z opłatami praw transmisyjnych, modelami biznesowymi nadawców oraz rolą sublicencji. Ważnym uzupełnieniem jest włączenie aspektów prawnych, w tym odniesień do sporów wokół centralizacji sprzedaży praw oraz uzasadnienia wyłączenia sportu z ogólnych zasad konkurencji. Rozdział zawiera również diagnozę współczesnych istotnych trendów rynkowych, takich jak rozwój paywalli, upowszechnienie streamingu, ryzyko „zamykania sportu”, nasycenie rynku kanałów sportowych. W tym kontekście warto podkreślić kompleksowość opracowania, wynikającą z połączenia danych empirycznych, analiz biznesowych i ram prawnych. Na uwagę zasługuje także podrozdział *Sport i media pomiędzy misją publiczną a komercją*, który charakteryzuje się licznymi odwołaniami do źródeł normatywnych, takich jak Prawo prasowe, Ustawa o radiofonii i telewizji, karty powinności TVP czy rozporządzenia KRRiT. Ciekawe są analizy aktualnych zagadnień - kwestie sztucznej inteligencji, deepfake'ów, e-sportu, 5G, platform streamingowych oraz spójne powiązanie mediatyzacji sportu z ogólną teorią mediatyzacji i teorią aktora-sieci.

Trzeci rozdział zatytułowany *„Sport jako narzędzie komunikacji społecznej* ukazuje wielowymiarowość sportu jako zjawiska społecznego z bogatym spektrum funkcji sportu uwzględniającym zdrowie, edukację, integrację, aktywizację osób wykluczonych, (osoby z niepełnosprawnościami, migranci). Autor nawiązuje przede wszystkim do modelu wspólnoty doświadczeń Schramma, który tłumaczy, w jaki sposób sport tworzy wspólne ramy odniesienia dla różnych grup społecznych, ułatwiając komunikację poprzez współdzielone symbole, rytuały i narracje. Staje się uniwersalnym językiem komunikacji, który przekracza bariery społeczne oraz kulturowe. Autor odwołuje się również do elementów teorii *agenda-setting*, i mechanizmów, poprzez które sport staje się narzędziem komunikacji społecznej i politycznej oraz może być wykorzystywany do budowania tożsamości narodowej, promocji określonych



wartości społecznych oraz realizacji celów dyplomatycznych. Autor wyjaśnia różnicę między „polityką sportową” a „polityką sportu”, treści są wzbogacone przykładami historycznymi i geopolitycznymi.

Rozdział czwarty, *Wielkie wydarzenia sportowe jako instrument dyplomacji i kreowania wizerunku państw* choć ma częściowo charakter teoretyczny, zawiera wymiar badawczy – wykorzystano w nim wywiady eksperckie przeprowadzone przez Autora, traktowane jako istotny materiał źródłowy. Ramą teoretyczną są teoria *mega-events* oraz teoria *media-event*. Dodatkowo pojawiają się elementy teorii *agenda-setting*. Dwie pierwsze teorie pozwalają zrozumieć, dlaczego wielkie wydarzenia sportowe – dzięki swojej spektakularności, rytualnemu charakterowi i globalnemu zasięgowi – stają się skutecznymi narzędziami *soft power*. Z kolei teoria *agenda-setting* wyjaśnia, w jaki sposób narracje medialne dotyczące takich wydarzeń kształtują postrzeganie państw i miast-gospodarzy przez opinię publiczną na całym świecie. W rozdziale omówione są mechanizmy, dzięki którym wydarzenie trafia na międzynarodową agendę, podrozdział wskazuje igrzyska olimpijskie jako archetyp wydarzenia o globalnym zasięgu, wyraźnie wykraczającego poza ramy sportowe (jako instrument dyplomacji i kreowania wizerunku państw).

Rozdziału piąty *Wpływ sportu na rozwój postaw społecznych i politycznych w latach 1945–1989 w Polsce* ma charakter bardziej kronikarsko-deskryptywny, zdominowany przez narrację faktograficzną ilustrującą rolę sportu w PRL w kształtowaniu postaw społeczno-politycznych. Stanowi jednak ważny wkład w badania nad sportem w PRL szczególnie w kontekście mediatyzacji i politycznej roli sportu, a walorem jest interdyscyplinarność (połączenie historii politycznej, socjologii sportu, studiów nad mediami i kulturą). Ponadto cechuje go przejrzysty układ chronologiczny, wiarygodne źródła i świadectwa – odwołania do wypowiedzi dziennikarzy (Listkiewicz, Miklas, Szpakowski, Babiaryz), szerokie ujęcie problemu – od polityki wewnętrznej, przez losy poszczególnych sportowców, aż po propagandowe wykorzystanie imprez sportowych.

Rozdział szósty - *Sport jako katalizator nastrojów społecznych po 1989 roku. Wybrane przykłady* stanowi próbę wieloaspektowej analizy roli sportu w Polsce po transformacji ustrojowej. Autor z powodzeniem ukazuje, jak zjawiska sportowe i medialne nie tylko odzwierciedlały przemiany społeczne, lecz także aktywnie je współkształtowały. Rozdział stanowi interesującą analizę roli sportu jako katalizatora nastrojów społecznych po 1989 roku. Autor trafnie osadził wydarzenia sportowe w kontekście transformacji ustrojowej, ukazując zarówno chaos instytucjonalny, jak i medialne fenomeny („Malyszomania”, kadra Engela, piłka siatkowa, Robert Lewandowski). Atutem rozdziału dobór przykładów, choć ich selekcja jest

nieco subiektywna (np. wyłączenie sukcesów Agnieszki Radwańskiej, Roberta Kubicy, w sporcie żużlowym), a niektóre fragmenty (szczególnie dotyczące np. reorganizacji instytucji sportowych i wyliczanie kolejnych instytucji i ministrów), choć dokumentacyjnie interesujące przeciążone są faktografią kosztem refleksji analityczno-teoretycznej.

Zakończenie dysertacji stanowi syntetyczne podsumowanie celów, zakresu tematycznego i wniosków badawczych. Autor jasno określa, że głównym przedmiotem analizy było badanie performatywności sportu w kontekście mediatyzacji oraz narracji medialnych, a także ich wpływu na życie społeczne i polityczne w Polsce. Na podkreślenie zasługuje logiczna konstrukcja tekstu – przypomnienie pytań badawczych, uporządkowanie treści według rozdziałów i powiązanie ich z ramami teoretycznymi nadaje pracy przejrzystość i spójność. Przedstawione propozycje przyszłych badań – od analizy ilościowej framingu, przez porównania międzynarodowe, po badania nad wpływem nowych technologii i sztucznej inteligencji świadczą o otwartości na dalsze eksploracje. Jednocześnie zakończenie momentami przyjmuje formę szczegółowego streszczenia całej dysertacji. Taki układ, choć porządkujący, sprawia wrażenie nadmiernie deskryptywnego i mniej eksplanacyjnego. Generalnie z postawionych we wstępie celów rozprawy: eksploracyjnego, deskryptywnego i eksplanacyjnego. – najlepiej przepracowano dwa pierwsze. W zakończeniu brakuje mi również mocniejszego wyeksponowania i odpowiedzi na główne i pomocnicze pytania badawcze.

2. Ocena metodologii badań oraz przyjętych i zastosowanych metod badawczych

Przedłożona do recenzji rozprawa stanowi dowód dobrej orientacji metodologicznej Autora w zaprojektowaniu i przeprowadzaniu badań jakościowych o charakterze deskryptywnym (systematyczne przedstawienie zaobserwowanych prawidłowości i zależności zjawisk), w umiejętności analizy danych, formułowaniu wniosków. We wstępie rozprawy omówione są cele i pytania badawcze, które nadają rozprawie wyraźną strukturę. Główne pytanie badawcze zostało sformułowane jasno i trafnie – obejmuje zarówno wymiar performatywności sportu, jak i procesy mediatyzacji oraz narracje medialne, a jego obszerne ramy czasowe (1945–2023) pozwalają na uchwycenie długofalowych przemian społecznych, medialnych i politycznych. Zestaw sześciu pytań pomocniczych jest logicznie uporządkowany i spójny z konstrukcją pracy. Wyrazne przejście od teorii (pytania 1–2), poprzez perspektywę funkcjonalno-historyczną i międzynarodową (pytania 3–4), aż do polskich kontekstów szczegółowych doświadczeń w odniesieniu do szczegółowej analizy przypadków (pytania 5–6), świadczy o przemyślanej i konsekwentnej strukturze rozprawy.

Na szczególne podkreślenie zasługuje bogata i różnorodna podstawa źródłowa, łącząca materiały archiwalne (prasa, nagrania telewizyjne, dokumenty IPN i Ministerstwa Sportu), literaturę naukową, źródła internetowe oraz wywiady eksperckie. Tak skonstruowana baza materiałowo-źródłowa pracy pozwala na wielostronną analizę problematyki i sprzyja triangulacji danych. Ujęcie metodologiczne zostało sformułowane w sposób przejrzysty – pierwszy etap badań ma charakterze analityczno-krytyczny (z wykorzystaniem analiz historycznej i źródłowej), etap drugi jest oparty na wywiadach pogłębionych. Autor podkreśla, że przeprowadzone wywiady nie miały charakteru kronikarskiego, lecz koncentrowały się na rekonstrukcji doświadczeń i interpretacji nadawanych im znaczeń. Wpisuje to rozprawę w nurt badań jakościowych, które akcentują perspektywę uczestników i subiektywne interpretacje wydarzeń i założenia teorii ugruntowanej, w której dane empiryczne stanowią podstawę dla dalszej konceptualizacji, a nie odwrotnie. Na podkreślenie zasługuje odejście od sztywnych ram analitycznych i formalnego kodowania danych na rzecz swobodnej analizy narracyjnej, ukierunkowanej na odkrywanie kontekstów i performatywnego wymiaru wypowiedzi respondentów, choć mieszane podejście uwzględniające kategorie bardziej precyzyjnego kodowania niewątpliwie wpłynęłyby na jeszcze większą wartość rozprawy.

Walorem pracy jest także osadzenie analizy empirycznej w zróżnicowanych ramach teoretycznych. Świadczą o wysokiej świadomości teoretycznej Doktoranta i umiejętności łączenia różnych perspektyw badawczych. Na uwagę zasługuje również dobór próby badawczej. Wywiady przeprowadzono z przedstawicielami różnych środowisk – dziennikarzami, sportowcami, trenerami, działaczami oraz osobami pełniącymi funkcje instytucjonalne. Obecność ważnych postaci życia sportowego i medialnego (m.in. Dariusz Szpakowski, Włodzimierz Szaranowicz, Robert Korzeniowski, Jerzy Engel, Czesław Lang) istotnie podnosi wartość materiału empirycznego, nadając pracy unikalny wymiar dokumentacyjny. Wypada zgodzić się z Autorem, że problematyka mediatyzacji sportu i narracji medialnych nie poddaje się łatwemu ujęciu ilościowemu, a badania jakościowe zdecydowanie bardziej pozwalają na rekonstrukcję znaczeń i identyfikację wzorców narracyjnych.

3. Ocena strony formalnej pracy

Pod względem opracowania redakcyjnego i stylistyczno-językowego, a także w zakresie stosowania zasad dla odsyłaczy bibliograficznych pracę oceniam pozytywnie. Doktorant wykazuje staranność w podawaniu cytowanych źródeł i przywoływaniu literatury, poszerzając bazę odniesień nie tylko o klasyczne opracowania, lecz także o publikacje najnowsze, w tym

materiały internetowe i medialne. Świadczy to o aktualności zgromadzonego materiału źródłowego oraz o dobrej orientacji w stanie badań.

4. Wskazanie mocnych i słabszych stron rozprawy

Do najmocniejszych stron pracy należy zaliczyć kilka punktów:

- Oryginalny i ciekawy pomysł na temat rozprawy i projekt badawczy oraz wielowymiarowe podejście do problematyki. Autor nie ogranicza się do klasycznych teorii komunikacyjnych, lecz łączy je w interdyscyplinarną siatkę interpretacyjną. Zastosowanie teorii mediatyzacji jako ramy nadrzędnej, uzupełnionej o teorię aktora-sieci, interakcjonizm symboliczny, koncepcję agenda-setting czy model wspólnoty doświadczeń, pozwoliło uchwycić złożoność relacji na linii sport - media i sport - społeczeństwo. Ciekawe jest wskazanie synergicznego oddziaływania teorii medioznawczych oraz ich wykorzystanie w analizie studiów przypadku (m.in. Małyszomania, Euro 2012, fenomen Roberta Lewandowskiego).
- Krytyczna autorefleksja Autora, widoczna w świadomości ograniczeń metodologicznych (dominacja jakościowych studiów przypadku, subiektywizm próby badawczej, ryzyko idealizacji badacza). To podejście wzmacnia wiarygodność wyników badań i świadczy o rzetelności warsztatu Doktoranta.
- Propozycje dalszych kierunków badań, obejmujące m.in. analizy ilościowe framingu, porównania międzynarodowe czy badania nad wpływem nowych technologii i sztucznej inteligencji na sport i media. Ich wskazanie dowodzi o otwartości Autora na dalsze eksploracje.
- Solidny przegląd literatury przedmiotu – Autor umiejętnie wykorzystuje zarówno klasyczne, jak i współczesne opracowania, ukazując problem w szerokim i wieloaspektowym kontekście.

Po stronie niedociągnięć mogę wskazać następujące:

- Dominacja perspektywy deskryptywnej – analiza własne zbyt mocno koncentrują się na kontekście opisowym, następnie politycznym i historycznym sportu, podczas gdy mniej miejsca poświęcono konkretyzacji wymiarów mediatyzacji sportu
- Nadmierne nagromadzenie szczegółów faktograficznych. Obfitość nazwisk, dat, cytatów i dygresji miejscami utrudnia orientację w głównym toku wywodu. Brakuje wyraźniejszych podsumowań oraz hierarchizacji treści. Zaburza to proporcje między materiałem źródłowym a autorskimi interpretacjami, podsumowaniami i komentarzami. Wskazane byłoby lepsze równoważenie rozkładu treści – poprzez skracanie cytatów i

wzmacnianie interpretacji własnej z odniesieniami do wyczerpująco zarysowanego tła teoretycznego.

Wnioski końcowe i konkluzja:

Ustawowe wymagania i kryteria pracy doktorskiej określone są w ustawie: „Rozprawa doktorska przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego (...) powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej”.

Zgodnie z tym, że istotą pracy doktorskiej powinno być pokazanie warsztatu naukowego doktoranta, który powinien polegać na umiejętności analize literatury, sformułowaniu problemu i pytań badawczych, wyborze metody, przeprowadzeniu badań i ich interpretacji stwierdzam że Doktorant te wymogi spełnia.

Konkluzja: Recenzowana przeze mnie rozprawa doktorska mgr. Marka Szkolnikowskiego pt. „Performatywny wymiar sportu. Mediatyzacja, narracje i społeczne oddziaływanie wydarzeń sportowych” odpowiada wymaganiom stawianym tego typu opracowaniom w obowiązujących przepisach i wnoszę do Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Komunikacji Społecznej i Mediach Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania z siedzibą w Rzeszowie o jej dopuszczenie do publicznej obrony.

Justyna Sulej Karunia